Typologie als voortzetting?

Van culturele traditie naar het architectonische handschrift en de overdracht van ontwerpideeën

1. Wat wordt er eigenlijk voortgezet?

In het voorafgaande essay *Typologie als gevolg van afstemming* is onderzocht hoe gebouwtypen, patronen en bouwelementen kunnen ontstaan uit de verhouding tussen mens, omgeving, materiaal, gebruik en tijd. De gebouwde omgeving verschijnt daarin niet als het resultaat van vooraf bedachte vormen, maar als een ontwikkeling waarin ruimtelijke ordeningen zich geleidelijk vormen, aanpassen en betekenis krijgen. Typologie is vanuit dit perspectief geen oorspronkelijk uitgangspunt, maar een herkenbare uitkomst van een proces dat zich door de tijd heen voltrekt.

Wanneer we deze gedachte verder onderzoeken, dient zich een nieuwe vraag aan. Wat gebeurt er wanneer de ontstane vormen worden voortgezet? Betekent die voortzetting dat ook de oorspronkelijke samenhang tussen bouwen en leven behouden blijft, of kan een vorm zich handhaven terwijl de omstandigheden waarin zij betekenis heeft gekregen, inmiddels zijn veranderd?

In traditionele bouwculturen was de continuïteit van gebouwtypen nauw verbonden met de voortzetting van een gedeelde cultuur. In de moderne architectuur zien we eveneens vormen van continuïteit, maar deze berusten mede op de herkenbaarheid van individuele oeuvres en de overdracht van architectonische ideeën. Een architect ontwikkelt een eigen handschrift, of bouwt voort op de opvattingen van invloedrijke voorgangers. Daarmee krijgt de voortzetting van architectuur een andere grondslag.

Het begrip *typologische voortzetting* krijgt hierdoor een ruimere betekenis. Het betreft niet alleen het voortbestaan van gebouwtypen, maar ook de overdracht van herkenbare vormtalen, ontwerpprincipes en architectonische houdingen. De continuïteit van de architectuur kan zich daarmee gedeeltelijk verplaatsen van een gedeelde bouwcultuur naar de architect en het architectuurdiscours zelf.

Deze verschuiving vraagt om een nadere beschouwing. Niet om de ene vorm van voortzetting tegenover de andere te veroordelen, maar om te onderzoeken wat er door de tijd heen daadwerkelijk behouden blijft.

Wanneer een gebouwtype, een architectonisch handschrift of een ontwerpidee wordt voortgezet, blijft daarmee dan ook de afstemming bestaan waaruit het oorspronkelijk is voortgekomen? Of zetten we soms de vorm voort, terwijl de werkelijkheid die haar betekenis gaf, buiten beeld raakt?

Vanuit NOVIOTECTO vormt deze vraag het vertrekpunt. Zij betreft niet alleen de historische ontwikkeling van typologie, maar ook de grondslag waarop architectuur vandaag de dag ontstaat.

2. Typologie in de traditionele bouwcultuur — voortzetting van het leven

In traditionele bouwculturen ontwikkelden gebouwtypen zich binnen een gedeelde praktijk waarin bouwen nauw verbonden was met de manier waarop mensen leefden. De woning, de boerderij, het erf, de straat en de nederzetting maakten deel uit van een samenhang die zich door generaties heen had gevormd. De vormen die daaruit voortkwamen, werden overgedragen, aangepast en verder ontwikkeld, zonder dat een individuele architectonische ontwerpintentie noodzakelijk aan de basis lag.

Deze continuïteit betekende niet dat de gebouwde omgeving onveranderlijk bleef. Gebouwen en nederzettingen veranderden onder invloed van nieuwe behoeften, beschikbare materialen, klimatologische omstandigheden en verschuivende sociale verhoudingen. Wat werd voortgezet, was niet zozeer een vastgelegde vorm als wel een manier van bouwen die binnen de betreffende cultuur betekenis had verworven. Een woningtype kon worden aangepast, uitgebreid of anders georganiseerd, terwijl de samenhang met het dagelijks leven behouden bleef.

De typologie ontstond binnen een proces waarin mens, omgeving en gebruik elkaar wederzijds beïnvloedden. De compacte bebouwing van mediterrane nederzettingen, met haar beschutte straten en binnenplaatsen, kan bijvoorbeeld niet los worden gezien van klimaat en leefwijze. Evenmin kan de ontwikkeling van Noord-Europese boerderijen en nederzettingen worden begrepen zonder rekening te houden met materiaalgebruik, weersomstandigheden en de organisatie van het dagelijks bestaan. De verschillen tussen dergelijke bouwculturen weerspiegelen niet alleen uiteenlopende vormen, maar ook verschillende verhoudingen tussen mensen en hun omgeving.

Typologie vertegenwoordigt daarmee een vorm van culturele continuïteit waarin ervaringen, gebruiken en ruimtelijke oplossingen worden overgedragen. De bouwer hoeft niet telkens opnieuw het gehele vraagstuk van het wonen uit te vinden, maar bouwt voort op kennis die zich in de praktijk heeft gevormd. De traditie biedt richting zonder noodzakelijk iedere uitkomst vooraf vast te leggen.

Daarin ligt het onderscheid tussen het voortzetten van een levende bouwcultuur en het reproduceren van een bestaande vorm. Een gebouwtype behoudt zijn betekenis niet uitsluitend doordat het herkenbaar blijft, maar doordat het opnieuw kan functioneren binnen de omstandigheden van het leven. Wanneer die omstandigheden veranderen, kan ook het type veranderen. De continuïteit van de traditie ligt daarom niet in de onveranderlijkheid van haar verschijningsvorm, maar in het vermogen zich verder te ontwikkelen.

Dit betekent niet dat traditionele bouwculturen altijd harmonieus functioneerden. Ook daar kwamen beperkingen, conflicten en vormen van stilstand voor. Het wezenlijke verschil ligt in de wijze waarop de gebouwde omgeving tot stand kwam: in belangrijke mate binnen een gedeelde praktijk waarin de ontwikkeling van vormen en de voortzetting van het leven met elkaar verweven waren.

De herkenbare typologie was daarmee niet noodzakelijk het oorspronkelijke doel van het bouwen, maar een neerslag van culturele ervaring.

In de traditionele bouwcultuur zette de typologie zich voort binnen de continuïteit van het leven. Met de opkomst van de moderne architectuur verandert niet alleen de vorm van het bouwen, maar ook de grondslag waarop die continuïteit berust.

3. De modernistische breuk — de opkomst van het architectonische object

Met de opkomst van de moderne architectuur verandert de verhouding tussen bouwen, cultuur en ontwerp. Waar de traditionele bouwcultuur zich over generaties ontwikkelde binnen een gedeelde praktijk, krijgt de individuele architect steeds nadrukkelijker de positie van degene die vanuit een eigen opvatting de gebouwde omgeving vormgeeft. Het ontwerp wordt een zelfstandige intellectuele en creatieve activiteit, waarin het architectonische idee voorafgaat aan de uiteindelijke verschijningsvorm.

Dit betekent niet dat de moderne architectuur zich volledig losmaakt van de werkelijkheid. Moderne architecten reageren eveneens op klimaat, constructie, materiaal, gebruik en maatschappelijke veranderingen. Het verschil ligt vooral in de wijze waarop de architectonische oplossing tot stand komt en wordt gelegitimeerd. Het gebouw wordt steeds vaker herkenbaar als de uitdrukking van een bewust geformuleerd ontwerpconcept.

Daarmee verandert ook de positie van de vorm. In de traditionele bouwcultuur kon een herkenbare vorm zich handhaven doordat zij deel uitmaakte van een gedeelde bouwpraktijk. In de moderne architectuur kan de vorm daarnaast een uitdrukking worden van een individuele architectonische overtuiging. Het gebouw vertegenwoordigt dan niet alleen een antwoord op een bepaalde situatie, maar ook een idee over wat architectuur behoort te zijn.

De architect wordt hierdoor niet uitsluitend beoordeeld op de wijze waarop een gebouw functioneert of zich tot zijn omgeving verhoudt, maar ook op de originaliteit en zeggingskracht van zijn architectonische opvatting. De betekenis van een gebouw wordt mede bepaald door de positie die het inneemt binnen het architectuurdiscours. Het kan een zelfstandig object worden dat niet alleen voor zijn gebruikers betekenis heeft, maar ook als voorbeeld dient voor andere architecten.

Hieruit ontstaat een nieuwe mogelijkheid tot voortzetting. Een overtuigend ontwerpidee kan in opeenvolgende gebouwen terugkeren, zowel binnen het oeuvre van de oorspronkelijke architect als in het werk van anderen. Architectonische ideeën worden overgedragen via gebouwen, publicaties, opleidingen en theoretische geschriften. De geschiedenis van de architectuur verschijnt zo mede als een geschiedenis van ideeën die worden geïntroduceerd, bekritiseerd, overgenomen en opnieuw geïnterpreteerd.

Deze ontwikkeling heeft de mogelijkheid geopend om bestaande conventies ter discussie te stellen en nieuwe ruimtelijke inzichten te ontwikkelen. Tegelijkertijd kan de continuïteit van een architectonisch idee een zelfstandige doelstelling worden. Een ontwerpprincipe dat in een bepaalde situatie betekenisvol was, kan in

een andere context worden toegepast zonder dat dezelfde verhouding tussen vorm, gebruik en omgeving aanwezig is.

Daarmee ontstaat de vraag die dit essay verder onderzoekt: wat gebeurt er wanneer niet langer de gedeelde bouwpraktijk, maar het architectonische idee zelf de belangrijkste drager van continuïteit wordt?

4. De ‘typologische voortzetting’ van het individuele handschrift

Een herkenbaar persoonlijk handschrift is een van de manieren waarop de moderne architectuur zich voortzet. Verschillende gebouwen, ontworpen voor uiteenlopende locaties en programma’s, vertonen overeenkomsten in compositie, ruimtelijke organisatie, detaillering, materiaalgebruik of kleurstelling. Het oeuvre wordt herkenbaar als het werk van een bepaalde architect en kan gedurende diens loopbaan verder worden ontwikkeld.

Die herkenbaarheid hoeft niet voort te komen uit een bewuste herhaling van eerdere ontwerpen. Zij kan het gevolg zijn van een diepgewortelde manier van kijken, denken en ontwerpen. De architect benadert uiteenlopende vraagstukken vanuit bepaalde overtuigingen over ruimte, constructie, materiaal en vorm, waardoor verwante oplossingen ontstaan. Het handschrift is dan niet alleen een verzameling uiterlijke kenmerken, maar ook de uitdrukking van een onderliggende architectonische houding.

Toch ontstaat hier een vraag. Wanneer de architect zijn eigen opvattingen telkens opnieuw in een gebouw tot uitdrukking brengt, wat bepaalt dan uiteindelijk de vorm? Ontstaat deze primair uit de specifieke omstandigheden van iedere nieuwe opdracht, of worden die omstandigheden mede geïnterpreteerd vanuit een architectonische identiteit die al eerder is gevormd?

Die mogelijkheden sluiten elkaar niet uit. Een architect kan een herkenbaar handschrift ontwikkelen en tegelijkertijd ieder project vanuit zijn eigen omstandigheden benaderen. De continuïteit van een oeuvre hoeft daarom niet te betekenen dat gebouwen steeds dezelfde vorm aannemen. Zij kan ook zichtbaar worden in de manier waarop een architect telkens opnieuw naar oplossingen zoekt.

Wanneer het handschrift echter een zelfstandige maatstaf voor architectonische kwaliteit wordt, kan de verhouding verschuiven. De herkenbaarheid van het oeuvre krijgt dan betekenis naast de werking van de afzonderlijke gebouwen. Een nieuw ontwerp wordt mede gewaardeerd omdat het past binnen de ontwikkeling van een herkenbare architectonische signatuur.

Hier ontstaat een bijzondere vorm van voortzetting. Een bepaalde manier om een ruimte te organiseren, een gevel te behandelen of materiaal en constructie samen te brengen, kan in opeenvolgende projecten terugkeren. Wat aanvankelijk een antwoord op een specifieke situatie was, kan geleidelijk deel worden van een persoonlijke architectonische taal.

Vanuit NOVIOTECTO wordt niet het bestaan van een eigen handschrift ter discussie gesteld. Iedere architect werkt vanuit kennis, ervaring, voorkeuren en overtuigingen. De vraag is of de architect bereid blijft zijn eigen uitgangspunten te onderzoeken wanneer de werkelijkheid daarom vraagt. Het handschrift kan een middel zijn dat zich binnen het ontwerpproces verder ontwikkelt, maar hoeft geen vooraf bepaalde bestemming te worden waaraan de omstandigheden zich moeten aanpassen.

De 'typologische voortzetting' van het individuele handschrift is daarmee niet noodzakelijk een voortzetting van typologie in de traditionele betekenis. Het gaat eerder om de continuïteit van een architectonische identiteit die zich in verschillende gebouwen manifesteert.

De vraag is niet of de architect een eigen handschrift mag hebben, maar of dat handschrift openblijft voor de werkelijkheid waarin wordt gebouwd.

5. De 'typologische voortzetting' van de protagonisten van de moderne architectuur

Naast de voortzetting van het eigen handschrift bestaat er een tweede ontwikkeling: architectonische ideeën blijven niet beperkt tot het oeuvre van degene die ze heeft ontwikkeld, maar worden overgenomen, geïnterpreteerd en verder verspreid door andere architecten.

De werken van Le Corbusier, Mies van der Rohe en Alvar Aalto maken zichtbaar hoe omvangrijk deze invloed kan zijn. Hun betekenis ligt niet alleen in de afzonderlijke gebouwen die zij hebben gerealiseerd, maar ook in de wijze waarop zij nieuwe mogelijkheden voor het denken over architectuur hebben geopend. Hun ruimtelijke principes, constructieve opvattingen, materiaalgebruik en verhouding tussen vorm en functie zijn onderdeel geworden van een architectonisch gedachtegoed dat ver buiten hun eigen oeuvre doorwerkt.

Deze overdracht vindt op verschillende niveaus plaats. Soms is een gebouw herkenbaar als verwijzing naar een werk van een voorganger. Een compositie, constructief principe, gevelindeling of ruimtelijke organisatie verschijnt opnieuw in een andere context. In andere gevallen is de invloed minder direct zichtbaar. De architect neemt dan niet zozeer een bepaalde vorm over, maar laat zich leiden door een opvatting over wat architectuur kan zijn en hoe zij tot stand moet komen.

Juist deze laatste vorm van overdracht is van belang. De invloed van een protagonist van de moderne architectuur kan zich voortzetten als ontwerphouding. Een architect kan bijvoorbeeld een bepaalde verhouding tussen constructie en ruimte, tussen openheid en begrenzing of tussen materiaal en compositie als uitgangspunt nemen, zonder een bestaand gebouw letterlijk te reproduceren. Het oorspronkelijke ontwerpidee krijgt daardoor een nieuwe verschijningsvorm en kan zich in verschillende gebouwen en generaties verder ontwikkelen.

Daarmee ontstaat een architectonische traditie die niet zonder meer gelijkstaat aan de traditie van de traditionele bouwcultuur. De overdracht verloopt in belangrijke mate via architectonische voorbeelden, publicaties, opleidingen en de invloed van gezaghebbende ontwerpers. Het gebouw wordt niet alleen een antwoord op een concrete situatie, maar ook een referentiepunt voor toekomstige architectuur.

Deze ontwikkeling maakt het mogelijk kennis op te bouwen en inzichten verder te ontwikkelen. Maar wanneer een ontwerpidee door zijn gezag een vanzelfsprekend uitgangspunt wordt, kan de verhouding tussen het idee en de nieuwe werkelijkheid veranderen. Een principe dat in een bepaalde context overtuigend werkte, hoeft elders niet dezelfde betekenis of werking te hebben. De architect kan de vorm, materialen en organisatie aanpassen, terwijl het oorspronkelijke architectonische idee bepalend blijft voor de uiteindelijke oplossing.

Dat hoeft niet tot een herhaling te leiden. De invloed van een voorganger kan juist aanleiding geven tot een zelfstandige ontwikkeling, waarbij diens inzichten kritisch worden onderzocht en onder nieuwe omstandigheden een andere betekenis krijgen. De overdracht van architectonische ideeën kan zowel tot verdieping en vernieuwing leiden als tot een voortzetting waarin de oorspronkelijke ontwerpgedachte haar eigen leven gaat leiden.

Vanuit NOVIOTECTO ligt de vraag daarom niet bij het afwijzen van architectonische voorbeelden of het ontkennen van de invloed van grote voorgangers. Het gaat erom dat hun werk niet als vanzelfsprekend antwoord op een nieuwe situatie wordt beschouwd. Historische kennis kan het waarnemen verdiepen, maar kan de afstemming op de actuele werkelijkheid niet vervangen.

De ‘typologische voortzetting’ van de moderne architectuur betreft daarmee niet alleen het voortbestaan van vormen, maar ook de overdracht van ontwerpideeën en architectonische houdingen. De vraag is of het overgeleverde idee telkens opnieuw wordt onderzocht, of zelf het uitgangspunt wordt van waaruit de werkelijkheid wordt vormgegeven.

6. De veranderde betekenis van typologie — van culturele continuïteit naar architectonische legitimatie

De voorgaande hoofdstukken laten zien dat typologie en architectonische continuïteit verschillende betekenissen kunnen krijgen. In de traditionele bouwcultuur ontwikkelden gebouwtypen zich binnen een gedeelde praktijk. In de moderne architectuur kunnen zij daarnaast functioneren als bewust gekozen uitgangspunten voor een nieuw ontwerp. Daarmee wordt het belangrijk onderscheid te maken tussen typologie als middel om de gebouwde werkelijkheid te begrijpen en typologie als grondslag om architectonische keuzes te onderbouwen.

Bij Aldo Rossi krijgt typologie een belangrijke plaats in het begrijpen van architectuur en stad. Gebouwtypen en stedelijke vormen zijn voor hem niet uitsluitend antwoorden op wisselende gebruikseisen,

maar kunnen een historische continuïteit bezitten die individuele functies en opeenvolgende veranderingen overstijgt. De stad draagt sporen van haar geschiedenis en collectieve herinnering; haar architectonische vormen kunnen betekenis behouden, ook wanneer hun oorspronkelijke functie verandert. Daarmee verzet Rossi zich tegen een benadering waarin architectuur volledig wordt teruggebracht tot het actuele programma of tot een eenmalige ontwerpbeslissing.

Zijn benadering maakt duidelijk dat typologie meer kan zijn dan een verzameling herkenbare vormen. Zij biedt toegang tot de historische structuur van de stad en tot de wijze waarop architectuur betekenis over langere perioden heen draagt. Tegelijkertijd roept zij vanuit NOVIOTECTO de vraag op welke positie die historische continuïteit inneemt wanneer opnieuw wordt gebouwd. Blijft typologie een middel om de historische en ruimtelijke omstandigheden te begrijpen, of krijgt het type ook een zelfstandige positie in de bepaling van de nieuwe architectuur?

Een verwante, maar anders uitgewerkte vraag ontstaat bij Christopher Alexander. Met *A Pattern Language* proberen Alexander en zijn medewerkers terugkerende ruimtelijke samenhangen herkenbaar en overdraagbaar te maken. Patronen beschrijven oplossingen die verband houden met menselijke behoeften en de kwaliteit van de gebouwde omgeving. Zij kunnen architecten en bewoners helpen om relaties te herkennen die in een uitsluitend objectgerichte benadering gemakkelijk buiten beeld blijven.

Alexanders benadering richt zich daarmee juist op het herstellen van de verbinding tussen ruimtelijke vorm en het leven dat daarin plaatsvindt. Toch blijft er een onderscheid bestaan tussen het herkennen van een patroon en het opnieuw voortbrengen van de omstandigheden waarin dat patroon betekenis krijgt. Zodra een patroon als een toepasbare oplossing wordt behandeld, kan de aandacht verschuiven van de concrete werkelijkheid naar de overdraagbare kennis die over die werkelijkheid is vastgelegd. Dat hoeft niet de bedoeling van de patronentaal te zijn, maar het is een mogelijkheid wanneer de beschrijving van een patroon als voldoende grondslag voor een nieuw ontwerp wordt beschouwd.

Rossi en Alexander vertegenwoordigen geen identieke opvattingen over typologie en patronen. Rossi onderzoekt onder meer de historische continuïteit van architectonische vormen en stedelijke artefacten, terwijl Alexander patronen beschrijft als samenhangen die het leven in de gebouwde omgeving kunnen ondersteunen. Hun werk verschilt in doelstelling en theoretische grondslag. Juist daarom zijn zij relevant voor dit essay: beiden maken op hun eigen manier duidelijk dat architectuur niet uitsluitend vanuit geïsoleerde objecten kan worden begrepen.

De vraag die NOVIOTECTO daaraan toevoegt, betreft de grondslag van het nieuwe ontwerp. Een type kan worden gekozen omdat het historisch betekenisvol is, een patroon omdat het eerder een waardevolle oplossing bood, of een ontwerpprincipe omdat een invloedrijke architect het heeft ontwikkeld. De architectonische keuze krijgt dan mede haar legitimiteit vanuit een bestaande typologie, een herkenbare signatuur of een overgeleverd idee.

Architectonische legitimatie is op zichzelf niet problematisch. Architectuur kan niet zonder kennis, referenties en historisch bewustzijn. Het vraagstuk ontstaat wanneer de legitimiteit van een keuze vooral wordt ontleend aan de traditie waaruit zij voortkomt, terwijl haar betekenis binnen de actuele werkelijkheid onvoldoende wordt onderzocht. De historische herkomst van een vorm of de theoretische

overtuigingskracht van een ontwerpidee garandeert immers niet dat die vorm of dat idee onder veranderde omstandigheden dezelfde werking zal hebben.

Daarmee wordt duidelijk waarom de voortzetting van typologie niet zonder meer gelijkgesteld kan worden aan de voortzetting van een levende bouwcultuur. Een traditioneel gebouwtype kon zich handhaven doordat het binnen een bepaalde cultuur steeds opnieuw werd aangepast en betekenis kreeg. Een architectonisch type of ontwerpidee kan eveneens worden aangepast, maar kan ook worden voortgezet omdat het als een waardevol architectonisch principe wordt beschouwd. In dat laatste geval kan de continuïteit van het idee sterker worden dan de continuïteit van de afstemming waaruit het oorspronkelijk betekenis heeft gekregen.

Vanuit NOVIOTECTO blijven typologieën, patronen en historische voorbeelden daarom beschikbaar als bronnen van kennis. Zij kunnen het waarnemen verdiepen en mogelijkheden zichtbaar maken, maar bepalen niet vooraf wat er moet ontstaan. De architect onderzoekt wat een plaats, een gebruik, een materiaal en een veranderende leefwereld vragen, zonder de uitkomst vast te leggen in een gekozen type of een reeds bestaande ontwerpgedachte.

De veranderde betekenis van typologie ligt daarmee niet uitsluitend in de vormen die worden voortgezet, maar in de grondslag van die voortzetting.

7. Wat verandert wanneer de werkelijkheid niet langer het vertrekpunt is?

Wanneer typologie, het individuele architectonische handschrift en de overdracht van ontwerpideeën een zelfstandige positie binnen het ontwerpproces krijgen, verandert mogelijk ook de verhouding tussen architect en werkelijkheid. De architect beschikt over een gevormd referentiekader dat zijn waarneming beïnvloedt en mede bepaalt welke mogelijkheden hij als betekenisvol beschouwt.

Daarin ligt een wezenlijk verschil tussen het gebruiken van kennis en het laten bepalen van het ontwerp door die kennis. Een typologie kan helpen om een situatie te begrijpen zonder de uitkomst voor te schrijven. Een eerder gerealiseerd gebouw kan inzicht geven in een ruimtelijke samenhang zonder dat die samenhang in een nieuwe situatie dezelfde vorm moet aannemen. Ook een persoonlijk handschrift kan zich ontwikkelen zonder dat ieder nieuw gebouw herkenbaar aan het voorgaande hoeft te worden gekoppeld.

De verhouding verandert wanneer het referentiekader zelf het vertrekpunt wordt. De architect kiest dan een typologie omdat deze architectonisch overtuigend is, een patroon omdat het eerder een waardevolle oplossing bood, of een ontwerpprincipe omdat het behoort tot een traditie waaraan hij zich verbonden voelt. De nieuwe opgave wordt vervolgens vanuit die keuze benaderd. De omstandigheden blijven aanwezig, maar worden mede geïnterpreteerd vanuit een architectonisch uitgangspunt dat al vóór het onderzoek naar de specifieke situatie is gevormd.

Dit hoeft niet onmiddellijk tot een ongeschikt gebouw te leiden. Een bestaand type kan in een nieuwe context bijzonder passend blijken, en een historisch ontwerpprincipe kan onder veranderde omstandigheden opnieuw betekenis krijgen. Het probleem ligt niet in het gebruik van een vooraf bekende oplossing, maar in de mogelijkheid dat haar geschiktheid als vanzelfsprekend wordt beschouwd. De vraag of het gekozen uitgangspunt werkelijk aansluit bij de actuele werkelijkheid, dreigt dan ondergeschikt te raken aan de overtuiging waarmee het ontwerpidee wordt voortgezet.

Daarmee raakt het vraagstuk aan de positie van de architect. Wanneer zijn handschrift, theoretische uitgangspunten of verhouding tot invloedrijke voorgangers bepalend worden voor de wijze waarop hij een opgave benadert, kan hij de werkelijkheid onbedoeld gaan beschouwen als materiaal waarin zijn architectonische opvatting gestalte moet krijgen. De omgeving, het programma en de gebruikers worden dan wel onderzocht, maar hun betekenis wordt mede bepaald door het ontwerpconcept dat de architect al voor ogen heeft.

Dit onderscheid loopt niet eenvoudigweg tussen traditionele en moderne architectuur. Ook een historisch geïnspireerde architect kan vanuit een vooraf gekozen vorm werken, terwijl een moderne architect juist bijzonder gevoelig kan zijn voor de omstandigheden waarin hij bouwt. De stijl of historische herkomst van een gebouw zegt daarom niet zonder meer iets over de houding waarmee het tot stand is gekomen. Beslissend is de vraag of de architect bereid blijft zijn uitgangspunten door de werkelijkheid te laten beïnvloeden.

Vanuit NOVIOTECTO betekent afstemming dan ook meer dan het zorgvuldig inpassen van een ontwerp in zijn omgeving. Zij vraagt dat de architect niet alleen onderzoekt hoe een gekozen oplossing kan worden gerealiseerd, maar ook of die oplossing het juiste vertrekpunt vormt. Een architect kan een ontwerp technisch verfijnen, de materiaalkeuze verbeteren en de ruimtelijke compositie aanpassen, terwijl de fundamentele ontwerpgedachte buiten beschouwing blijft. Afstemming vraagt ook de bereidheid om die gedachte zelf opnieuw te onderzoeken.

Het ontwerpproces begint vanuit deze houding niet bij de vraag welk type, patroon of architectonisch principe moet worden toegepast, maar bij het onderzoeken van de samenhang tussen mens, omgeving, materiaal, gebruik en tijd. Vanuit die samenhang kunnen bestaande typologieën opnieuw betekenis krijgen, maar kan ook blijken dat een andere ruimtelijke ordening nodig is.

Daarmee verandert ook de verhouding tussen ontwerp en leefbaarheid. Een gebouw krijgt betekenis in het gebruik, in de veranderingen die zich gedurende de tijd voordoen en in de relaties die mensen ermee aangaan. De architect kan daarvoor ruimtelijke voorwaarden scheppen, maar kan de verdere ontwikkeling van die betekenis niet volledig vooraf vastleggen.

De kern van het vraagstuk is daarom niet of de architect vanuit een typologie, een persoonlijk handschrift of een overgeleverd ontwerpidee mag werken. Het gaat erom of die uitgangspunten ondergeschikt blijven aan het onderzoek naar de werkelijkheid, of dat de werkelijkheid uiteindelijk moet beantwoorden aan de architectonische opvatting die eraan voorafgaat.

Wanneer de architect beweert af te stemmen op de leefbaarheid, maar zijn ontwerp boven de veranderende werkelijkheid blijft stellen, stemt hij dan werkelijk af — of verlangt hij dat de werkelijkheid zich aan hem aanpast?

8. NOVIOTECTO — afstemming als grondslag, niet als stijl

Het antwoord van NOVIOTECTO ligt niet in een nieuwe typologie, een eigen vormentaal of een alternatief architectonisch systeem. Daarmee zou opnieuw een vooraf bepaalde grondslag worden geïntroduceerd van waaruit de gebouwde omgeving haar vorm moet krijgen. De inzet ligt elders: in het centraal stellen van de afstemming waaruit architectuur kan ontstaan.

Afstemming is geen methode die, wanneer zij correct wordt toegepast, tot een vooraf bepaalbaar resultaat leidt. Zij is een houding tegenover de werkelijkheid waarin wordt gebouwd. De architect onderzoekt de onderlinge verhoudingen tussen mens, plaats, materiaal, gebruik, betekenis en tijd, zonder deze bij voorbaat ondergeschikt te maken aan een gekozen vorm of ontwerpidee.

Daarmee verschuift de positie van de architect. Hij is niet uitsluitend degene die een architectonisch idee ontwikkelt en vervolgens in een gebouw realiseert, maar onderzoekt welke samenhang in de concrete werkelijkheid mogelijk is en hoe zijn ontwerp daaraan kan bijdragen. Dat vraagt om kennis en overtuiging, maar ook om de bereidheid om beide te laten veranderen wanneer de omstandigheden daartoe aanleiding geven.

Deze houding betekent niet dat de architect zich terughoudend moet opstellen of geen uitgesproken ontwerpbeslissingen mag nemen. Afstemming is geen afwezigheid van ontwerpintentie. Zij verandert de verhouding tussen die intentie en de werkelijkheid. Het ontwerp blijft een bewuste bijdrage aan de totstandkoming van een gebouw, maar wordt niet beschouwd als een volledige vooraf bepaling van de betekenis die het gebouw zal verkrijgen.

Een gebouw wordt bewoond, gebruikt, aangepast en opgenomen in een omgeving die zelf voortdurend verandert. De betekenis ervan kan zich daardoor verder ontwikkelen dan de oorspronkelijke ontwerpintentie. Een architectuur die op afstemming is gericht, erkent deze veranderlijkheid als een wezenlijk onderdeel van de werkelijkheid waarin wordt gebouwd.

Daarom kan NOVIOTECTO niet worden opgevat als een nieuwe stijl die tegenover het modernisme of historische bouwtradities wordt geplaatst. Een stijl kan worden herkend aan vormen, materialen en composities en vervolgens worden overgenomen en voortgezet. Een houding van afstemming laat zich daarentegen niet aan één bepaalde verschijningsvorm herkennen. Zij kan leiden tot een traditioneel aandoend gebouw, een moderne constructie of een vorm die niet rechtstreeks uit bestaande typologieën is af te leiden.

Dit onderscheid is essentieel. Wanneer NOVIOTECTO zelf een herkenbare vormtaal zou ontwikkelen die als model voor andere gebouwen wordt toegepast, zou het risico ontstaan dat ook deze benadering verandert in een architectonische traditie die haar eigen vormen reproduceert. De aandacht zou dan opnieuw kunnen verschuiven van de werkelijkheid waaruit architectuur ontstaat naar de voortzetting van een architectonisch idee.

Daarmee krijgt ook het begrip WERKING zijn plaats. Wat in een gebouw ontstaat, kan niet uitsluitend worden begrepen vanuit de vorm of de bedoeling van de architect. Het gaat om de samenhang die zich ontwikkelt tussen mens, ruimte, materiaal, plaats, gebruik en betekenis. Die samenhang kan door het ontwerp worden ondersteund, maar laat zich niet volledig vastleggen in een typologie, een patroon of een architectonisch concept.

NOVIOTECTO stelt daarmee niet de vraag welke architectuurvorm de juiste is, maar welke houding het mogelijk maakt dat architectuur haar betekenis in relatie tot het leven verkrijgt. De geschiedenis en de architectonische kennis blijven van betekenis, maar bepalen niet op voorhand wat in een nieuwe situatie moet ontstaan.

Afstemming is geen nieuwe stijl en geen vervanging van bestaande typologieën. Zij vormt het uitgangspunt van waaruit deze opnieuw op hun betekenis voor het leven worden onderzocht.

9. Wat zetten we voort?

De beschouwing over typologie laat zien dat de voortzetting van architectuur verschillende betekenissen kan hebben. In traditionele bouwculturen ontwikkelden gebouwtypen zich binnen een gedeelde praktijk waarin bouwen en leven nauw met elkaar verbonden waren. In de moderne architectuur is daarnaast een continuïteit ontstaan die berust op individuele oeuvres, herkenbare handschriften en de overdracht van ontwerpideeën.

Daarmee is de traditie niet verdwenen, maar heeft zij zich uitgebreid en gedeeltelijk verplaatst. Naast de voortzetting van gebouwtypen binnen een gedeelde bouwcultuur bestaat de voortzetting van architectonische ideeën, persoonlijke vormentalen en ontwerpprincipes. Deze kunnen nieuwe mogelijkheden openen, maar kunnen ook een zelfstandige positie verkrijgen waardoor hun architectonische overtuigingskracht zwaarder gaat wegen dan hun betekenis binnen de actuele werkelijkheid.

Het onderscheid ligt daarom niet eenvoudigweg tussen traditioneel en modern, noch tussen herhaling en vernieuwing. Ook een traditionele typologie kan worden voortgezet zonder dat haar oorspronkelijke betekenis behouden blijft, terwijl een modern ontwerpidee onder veranderde omstandigheden opnieuw tot een betekenisvolle architectuur kan leiden. Beslissend is hoe de vorm zich verhoudt tot de werkelijkheid waarin zij opnieuw wordt toegepast.

Hier ligt de betekenis van NOVIOTECTO. Niet de afwijzing van traditie, typologie of architectonische invloed vormt het uitgangspunt, maar het opnieuw bepalen van hun plaats binnen het bouwen. Historische kennis blijft waardevol zolang zij het vermogen ondersteunt om de werkelijkheid te begrijpen en nieuwe mogelijkheden te herkennen. Zij kan echter niet in de plaats treden van het onderzoek naar de omstandigheden waarin een gebouw betekenis moet krijgen.

De voortzetting van architectuur krijgt daarmee een andere betekenis. Niet noodzakelijk de vorm wordt voortgezet, maar de bereidheid om telkens opnieuw de verhouding tussen mens, omgeving, materiaal, gebruik en tijd te onderzoeken. Een gebouwtype kan verdwijnen en een nieuwe vorm kan ontstaan, terwijl de afstemming die het bouwen richting geeft behouden blijft. Omgekeerd kan een herkenbare vorm eeuwenlang worden herhaald, terwijl de werkelijkheid waarmee zij ooit verbonden was, inmiddels ingrijpend is veranderd.

De vraag die aan het begin van dit essay werd gesteld, krijgt daarmee haar uiteindelijke betekenis. Wanneer typologieën, handschriften en ontwerpideeën worden voortgezet, zetten we dan de architectuur voort, of vooral de vormen en opvattingen waarmee architectuur in het verleden gestalte heeft gekregen?

Vanuit NOVIOTECTO ligt het antwoord niet in een keuze tussen traditie en vernieuwing. Beide kunnen betekenisvol zijn, maar geen van beide vormt op zichzelf de grondslag van architectuur. Die grondslag ligt in de afstemming waaruit vormen hun betekenis verkrijgen en waardoor zij onder veranderende omstandigheden opnieuw kunnen ontstaan.

Niet de voortzetting van de vorm, maar de voortzetting van de afstemming vormt de wezenlijke continuïteit van architectuur.

Typologie wordt daarmee niet terzijde geschoven, maar op een andere plaats gezet. Zij is niet langer vanzelfsprekend het vertrekpunt van waaruit architectuur moet ontstaan, maar een mogelijke uitdrukking van een werkelijkheid die zich telkens opnieuw manifesteert. De geschiedenis blijft aanwezig, niet als een verzameling antwoorden die moeten worden voortgezet, maar als kennis die het vermogen kan verdiepen om in het heden opnieuw te bouwen.

Architectuur wordt zo niet opgevat als de reproductie van een verworven traditie of de voortzetting van een architectonisch idee, maar als een voortdurend zoeken naar afstemming. De vormen kunnen veranderen, de typologieën kunnen verschuiven en de architectonische opvattingen kunnen zich ontwikkelen. Wat bepalend blijft, is de vraag of het bouwen verbonden blijft met de leefbaarheid die het behoort te dienen.

Robert Geurten
Oktober 2026